

З дрібних оповідань Альфонса Доде.*)

— . — . — .

VIII. Смерть Дофена.

(La mort du Dauphin).

Малий Дофен хорий, малий Дофен умирає... По всіх церквах королівства Сьвяті Дари виставлені день і ніч і великі сьвічки горять за виздоровлене королівської дитини. Улиці старої столиці сумні і тихі, дзвони не дзвонять, вози переїзджають поволеньки... Довкола палати грожане заглядають цікаво через kratki до визолочених швайцарів, що балакають на подвірю з важними мінами.

Ціла палата в руху... Шамбеляни, мажордоми бігають то в гору то в долину по мармурових сходах... На галереях повно пажів і двораків у шовкових одежах; вони ходять від одної групи до другої і оповідають по тиху новини... На просторах ганках заплакані гонорові дами складають собі глибокі поклони і обтирають очі гарними вишиваними хустинками.

В оранжерії численне зібранє лікарів у тогах. Через вікно видно, як вони махають своїми широкими чорними рукавами і докторально схиляють перуки з льоками... Губернер і конюший малого Дофена ходять під дверми і чекають рішення консіліюма. Пан конюший клине як поганин, пан губернер рецитусє вірші Горація... А тимчасом там від стаєн чути сумне іржанє. Се гнідий малого До-

*) Див. книжку XI.

фена, про котрого конюхи забули, заводить сумно перед порожнім жолобом.

А щож король? Деж його величество король?..

Король замкнув ся сам один у покою на краю палати... Величества не люблять, аби хто видів, як вони плачуть... Королева, се що иньшого... Сівши в головах малого Дофена вона обливає своє лице слезами і голосить при всіх, наче перекупка.

Малий Дофен на коронковій постели виглядає ще білїйшим ніж його подушки, на котрих він спочиває замкнувши очі. Думають, що він спить; але ні, малий Дофен не спить... Він звертаєть ся до своєї матери, і побачивши, що вона плаче, каже:

— Королево, чому плачете? Чи ви справді думаєте, що я умру?

Королева хоче відповісти. Ридання не дають їй говорити.

— Не плачтеж, королево; ви забуваєте, що я Дофен, і що Дофени не можуть умирати, так...

Королева ридає ще сильнїйше, і малого Дофена збирає страх.

— О, — каже він, — я не хочу, щоби смерть прийшла забрати мене, і я потрафлю перешкодити їй прийти сюди... Най зараз прийде сорок сильних вояків і най сторожать коло нашої постелі!... Най сто тяжких гармат чигає день і ніч з запаленими льонтами під нашими вікнами! І горе смерті, коли вона відважить ся приблизитись до нас!...

Аби догодити королївській дитині, королева дає знак. І зараз таки чути, як тяжкі гармати вїжджають на подвірє і сорок сильних вояків з оружєм у руках входять і стають довкола кімнати. Се самі старі сивоусі жовніри. Малий Дофен плеще в руки побачивши їх. Він пізнав одного між ними і кличе його:

— Льорен! Льорен!

Старий жовнір пристунає на крок до ліжка.

— Я тебе дуже люблю, мій старий Льорен... Покажи йно свою велику шаблю... Як смерть схоче мене взяти, то її треба буде убити, правда?

Льорен відповідає:

— Так, ваша високість...

І дві великі сльози котять ся по його темнім лиці.

В сій хвилі наближаєть ся до малого Дофена сьвященик і говорить до него довго, по тиху, показуючи йому хрест. Малий Дофен слухає його сильно здивований, і нагло йому перебиває:

— Я дуже добре розумію те, що ви мені говорите, добродію абате; але чиж мій приятель Бепо не міг би умерти замість мене, якби йому дати багато грошей?...

Сьвященик говорить по тиху дальше, а малий Дофен витріщає оченята щораз більше й більше.

Коли сьвященик скінчив, малий Дофен каже зітхнувши тяжко:

— Все те, що ви кажете, добродію абате, дуже сумне, але одно мене потішає, що й там високо, межі зьвіздами, в раю, я все ще буду Дофеном... Я знаю, що Господь Бог мій свояк і певно буде поводитись зі мною відповідно до мого становища.

Потім, обернувшись до матери, він ще додає:

— Най мені принесуть мою найкрасшу одежу підбиту горностаями і аксамітні черевички! Я хочу гарно прибратись для ангелів і увійти до раю в одежи Дофена.

І третій раз сьвященик нахиляєть ся над малим Дофеном і говорить довго з тиха... В середині його бесіди королівська дитина перебиває йому з гнівом:

— Отже, — викрикує, — бути Дофеном, се зовсім нічого не значить? — І не хочачи вже більше слухати, малий Дофен обертаєть ся до стіни і гірко плаче.

ІХ. Підпрефект серед природи.

(Le souspréfet aux champs).

Пан підпрефект на об'їзді. Перед ним візник, з заду льокай, коляса підпрефектури несе його величаво на краєві збори до Комб-о-фе. На сей важний день пан підпрефект надів свій гарний вишиваний одяг, узяв кляк, вузенькі сподні зі срібними пряжками і сьвяточну шпаду з ручкою, що виложена перловою масою... На колінах у него

лежить велика шаґреньова витискана тека, на котру він споглядає сумно.

Пан підпрефект споглядає сумно на свою шаґреньову теку з витисками; він думає про кляту промову, яку буде мусів виголосити перед мешканцями Комб-о-фе:

— Панове і дорогі горожане...

Але хоч він і як терebить ясний шовк на своїх фаворитах і повтаряє сто рази раз за разом: Панове і дорогі горожане... промова дальше не йде.

Промова дальше не йде... В сій колясї так горячо!... На краю горїзонта дорога до Комб-о-фе стоїть уся в поросї осьвітлена полудневим сонцем... Повітре наче горить... а на вязах, що ростуть по боках дороги, покритих зовсім білим порохом, тисячі коників перекликають ся з одного дерева до другого... Нараз пан підпрефект здрігаєть ся. Там, під горою він побачив зелений дубовий лісок, що його кличе до себе.

Зелений дубовий лісок кличе його до себе: Ходїть сюди, пане підпрефект, укласти свою промову, вам буде далеко ліпше під моїми деревами...

Пан підпрефект дав себе зловити; він зіскакує з коляски і каже своїм людям, аби його чекали, бо він іде укласти свою промову в зелений дубовий лісок.

В зеленім дубовім ліску є пташки, фіялки, а під делікатною травою жерельця... Коли пан підпрефект показав ся в гарних споднях і з шаґреньовою текою з витисками, пташки злякались і перестали сьнівати, жерельця не відважились дзюрчати, а фіялки поховались у траву... Цілий той сьвіток не бачив ще ніколи ніякого підпрефекта, і зачали ся по тиху випитування, хто се той гарний пан, що проходить ся в срібних споднях.

Попід листочками тихенько питають, хто се той гарний пан у срібних споднях... Тимчасом пан підпрефект, причарований тишиною і сьвіжістю ліса, підносить поли своєї одежі, кладе кляк на землю і сїдає на моху під молодим дубком; дальше він вітворює на колїнах свою шаґреньову теку з витисками і виймає відти великий аркуш міністерняльного паперу.

— Се артист! — каже чечітка.

— Ні, — каже сьнігур, — се не артист, бо на нім срібні сподні; се скорше князь.

— Се скорше князь, — каже сьнігур.

— Анї артист, анї князь, — перебиває старий соловій, що сьпівав раз цілий сезон у садах підпрефектури. — Я знаю, хто се: се підпрефект!

І цілий лісок шенче: Се підпрефект! се підпрефект!

— Який він лисий! — завважав жайворонок з великим чубком.

Фіялки питають: Чи він може злий?

— Чи він злий? — питають фіялки.

Старий соловій відповідає: Зовсім ні!

І на се запевненє пташки зачали знов сьпівати, жерельця знов джурчали, фіялки пахли, наче пана підпрефекта й не було коло них... Не звертаючи уваги на сей веселий шум довкола себе, пан підпрефект призиває в серці музу рільництва, і взявши оловець, зачинає деклямувати своїм церемоніяльним голосом: Панове і дорогі горожане...

— Панове і дорогі горожане! — каже підпрефект своїм церемоніяльним голосом...

Вибух сьміху перебиває йому; він обертаєть ся і бачить тільки зелену жовну, що сидить на його кляку і дивить ся на него зі сьміхом. Підпрефект здвигає плечима і хоче говорити дальше свою промову; але жовна перебиває йому знов і кричить з далека: По що се?

— Як то: по що? — каже підпрефект почервонівши; і прогнавши рухом безстидного птаха зачинає знов як найліпше: Панове і дорогі горожане...

— Панове і дорогі горожане... — зачав знов підпрефект як найліпше. Але зараз же фіялочки довкола него підносять ся на стебельцях і кажуть тихесенько: Пане підпрефект, чи ви чуєте, як ми гарно пахнем?

І жерельця під мохом грають йому наче чудесна музика, і в гадузках понад ним ціла громада чечіток ви-сьпівує свої найкрасні пісні, і цілий лісок змовляєть ся, аби перешкаджати йому укладати промову.

Цілий лісок змовляєть ся, аби перешкаджати йому укладати промову... Пан підпрефект паний запахом, оду-

рілий від музики даремно пробує противитись новим чарам, що оточують його. Він опирається на траву, розпинає свою гарну одягу, муркотить ще два три рази: Панове і дорогі горожане... Панове і дорогі горожане... Панове і дорогі...

Потім він посилав до чортів горожан, а Музі рільництва лишає тільки хіба закрити лице.

Закрий лице, о Музо рільництва!... Коли годину потім люде підпрефекта, занепокоївшись про свого пана, увійшли в лісок, вони побачили видовище, від котрого остовпіли з зачудування... Пан підпрефект лежав на животі в траві, роздягнений, наче циган. Він зняв одягу... і жу-ючи фіялки укладав вірші.

Х. Легенда про чоловіка з золотим мозком.

(La légende de l'homme à la cervelle d'or).

Був раз чоловік, що мав золотий мозок, так, зовсім золотий мозок. Коли він прийшов на світ, лікарі думали, що ся дитина не буде жити, бо її голова була дуже тяжка, а череп незвичайно великий. А тимчасом він ріс на сонці, як гарне оливне деревце; тільки його велика голова заважала йому все, і жаль було дивитись, як він ідучи товк нею по всім... Він часто падав. Раз він скотився з гори з танку і стукнув чолом до мармурового ступіня, а при тім його череп задзвонив, наче металевий. Усі думали, що він забився; але коли його піднесли, найшли тільки легку рану і дві або три золоті краплі, що застигли у його русявому волоссю. Ось так то батьки довідалися, що їх дитина має золотий мозок.

Сю справу держали в тайні; сам хлопчина однак не підозрівав нічого. Від часу до часу він запитував, чому його не пускають більше бігати за брамою з уличними хлопцями.

— Аби тебе не вкрали, мій дорогий скарбе! — відповідала йому мати...

Отже малий зачав страшно боятись, щоби його не вкрали; він бавився сам оден, не говорячи нічого, і пересував ся отяжіло з одної комнати до другої...

Аж як йому минуло вісімнадцять літ, батьки відкрили йому, який то нечуваний дар він отримав від судьби; а що вони його виховали і годували аж доси, тож і зажадали від него за те трохи золота. Хлопець послухав зараз, але як? яким способом? легенда не говорить, — він вирвав з під черепа тяжкий і великий кавалок золота, як волосський оріх і кинув його гордо на коліна матері... Потім засліплений тим своїм богатством, що його носив у голові, своїми бажаннями, п'яний почутєм своєї сили, він покинув батьківський дім і пішов у світ, розсипаючи свій скарб.

Він почав вести жите по королівськи, сипав золотом без ніякої рахуби, так що можна було думати, ніби його мозок був невичерпаний... Він тимчасом вичерпував ся по трохи і в міру того очи ставали темніші, щоки западали ся. Аж раз над ранком після шаленої п'ятики, серед останків пиру, при поблідлих світлах він перелякав ся тої великої щербини, яку зробив у своїй золотій груді; був час зупинити ся.

Від тої хвилі зачало ся для него нове жите. Чоловік з золотим мозком зачав раптом жити з праці своїх рук, став підозрілий і боязкий, як скунар, утікаючи від покус, і стараючись забути про єї нещасні богатства, котрих він не хотів більше рухати... На нещастє оден приятель вислідив його на самоті, а сей приятель знав його тайну.

Одної ночі бідний чоловік раптом збудив ся через страшний біль голови, нечуваний біль; підносить ся переляканий і видить при місячнім світлі, що його приятель утікає, ховаючи щось під плащем...

Ще трохи мозку забрали йому!...

Якийсь час після того чоловік з золотим мозком залюбив ся і зараз таки скінчив справу... Він любив найкрасшими силами своєї душі маленьку блондинку, що любила його також дуже, але ще більше любила прикраси, білі пера і гарні червоні кутасики, що висіли коло чевиків.

У руках того дрібного сотворія, — на половину пташки, на половину ляльки, — золоті монетки таяли

так, що було приємно на се дивитись. Вона мала різні забаганки, а він не вмів би був ніколи сказати: ні; навіть боячись робити їй прикрість, він таїв глибоко сумну тайну свого багатства.

— Ми дуже багаті, правда? — говорила вона.

Бідний чоловік відповідав: О! так... ми дуже багаті!

І він сьміяв ся з любовю до тої блакитної пташки, що виїдала йому невпинно череп. Часами його збирав страх і він хотів стати скупим; але як раз жінка приходила до него підскакуючи, і говорила: Мій мужу, що єси такий багатий! купи мені щось дуже дороге...

І він купував їй щось дуже дороге.

Так було два роки; аж раз ранком жінка вмерла, ніхто не знав чому, як пташина... Скарб уже доходив до кінця; за те, що ще лишило ся, вдовець казав справити свій дорогій небіжці гарний похорон. Дзвонили у всі дзвони, карети покриті чорним, коні в перах, срібні сльози на оксаміті, ніщо не видалось йому занадто гарним. На що йому тепер золота?... Він дав ще на церков, грабарам, тим, що продавали вінці; всюди давав не щадячи... І коли виходив з цвинтаря, не мав уже майже нічого, ледви трошки лишилось було ще на боках черепа.

Потім бачили його, як ходив по улицах з неприго́дним поглядом, розмахуючи руками, заточуючись як п'яний. Вечером, коли освітлюють склепи, він задержав ся перед одною виставою, де лежали звозами матерії і прикраси, що блищали при світлі, і дивив ся довго на пару блакитних атласових черевичків, обшитих лебединим пушком. „Я знаю когось, кому сї черевички зробили би велику приємність“, сказав він до себе усміхаючись; і забувши, що жінка вмерла, він увійшов до склепу, аби їх купити.

З глибини свого магазину купчиха почула страшний крик; вона прибігла і подалась назад зі страху, побачивши перед собою чоловіка, що опершись на конторку дивив ся на неї з болем, тупим поглядом. В одній руці він держав блакитні черевички, обшиті лебединим пушком, а другою закріпавленою рукою подавав їй золоті вишкробки, що лежали поза нігтями.

Така то легенда про чоловіка з золотим мозком.

Не вважаючи на те, що се оповіданє має вигляд фантастичної казки, ся легенда правдива від початку до самого кінця... Є на світі бідні люде, що засуджені на те, аби жити зі своєї голови, платячи за всі й найменчі дрібниці в житю чистим золотом, — своїм мозком, своїм єством. Се дає їм щоденні стражданя; а коли вони вже знесилені тими стражданнями, тоді...

ХІ. Д І Л О В О Д Ч И К.

(Un teneur de livres).

„Брр... яка мрака!...“ каже добряга виходячи на улицю. Він підносить скоро ковнір, засуває каш-не на рот і звисивши голову, застромивши руки в кишені, йде поєвистуючи до бюро.

Справді, яка мрака. На улицах то ще нічого; в центрі великих міст мрака так як і сніг не держить ся довго. Її розривають дахи, нищать мури, вона губить ся в домах в міру того, як їх вітворюють, від неї облизують сходи, поручя. Рух возів, перекожних, тих бідних ранішніх перекожних, пориває її, уносить з собою, розганяє. Вона причіпляєть ся до тісних і вузких уніформів, до плащів склепових дівчат, до пімнятих вельонів, до великих цератових пуделок. Але на пустім ще побережу, на мостах, на кручах, на ріці мрака ще густа, тяжка, непрозора, нерухома, і сонце, що зійшло зза Notre-Dame,*) просьвічує через неї, як нічна лампка через нешлифоване скло.

Не вважаючи на вітер, на мраку, чоловік що про него мова, йшов усе побережем, усе побережем, аби дійти до свого бюро. Він міг би йти і иньшою дорогою, але видно ріка манить його якимись чарами. Се для него приємність іти здовж поруча, дотикати ся камяної барієри, витертої ліктями уличних неробів. Тепер одначе, о тій годині і при такій погоді їх рідко можна подибати. Від часу до часу можна здибати жінку, що двигає біле і спочиває на поручі, або знов якого бідака, що нахилившись дивить ся

*) Стара парижська катедра.

у воду нужденним поглядом. За кожним разом наш чоловік оглядаєть ся, споглядає цікаво то на них, то на воду, наче в його думках сі люде звязані з рікою.

Сего ранку ріка не весела. Мрака, що стоїть межі її хвилями, наче пригнітає її. Темні дахи на побережі, рури від ріжнородних, покривлених коминів, що відбивають ся і мішають в воді, наводять гадку про якусь понуру машину, що з дна Сени кидає на Париж тим темним димом. Але нашому чоловікови се не здаєть ся сумним. Вохкість переймає його цілого, в його одежі нема й нитки сухої; але він іде все таки посвистуючи зі щасливою усьмішкою в кутиках уст. Він уже від так давна привик до мраки Сени! А потім він знає, що прийшовши він знайде теплий кожухок на ноги, горячу піч, що чекає його і теплу кухонку, на котрій він робить собі що дня сніданок. Се щастє урядника, утіхи вязнів, яких зазнають тільки такі бідні принижені істоти, котрих ціле житє тримає в одній закутині.

— Коби не забути купити яблук, — говорить він від часу до часу, і посвистує і спішить ся. Справді, невидана річ, щоби хто йшов так весело до роботи.

Побереже й побереже, а дальше міст. Тепер Notre-Dame зісталась з заду. На сім розі острова мрака густа, як ніде. Вона сходить ся тут з трех сторін, затоплює до половини високі вежі, збираєть ся на краю моста, начеб хотіла щось сховати. Чоловік зупиняєть ся; він на місці. Видно якісь невиразні тіни, людей на тротуарі, що наче чогось чекають, і так як перед огорожами скверів і шпиталів порозкладали рогожі з рядами бішкоктів, помаранч, яблук. О, які сьвіжі, червоненькі яблочка під росею... Він напихає ними кишені, усьміхаєть ся до перекупки, що дзвонить зубами в холоду, тримаючи ноги на углярці; потім він вітворює двері, серед мраки переходить через маленьке подвірє, де стоїть запряжений візок.

— Може є що для нас? — питає він ідучи.

Візник, з котрого стікає вода, відповідає:

— Є, пане, навіть щось гарне!

І він входить спішно до бюра.

А тут як тепло, як добре! В печи горить. Кожушок лежить на своїм місці. Його фотелик коло вікна, на світлі, чекає його. Через мраку на шибках ллється рівне і лагідне світло, а великі книги з зеленими хребтами лежать на полицях у взірцевім порядку.

Се справжній кабінет діловодчика.

Наш чоловік відітхнув, він дома.

Заким засісти до роботи, він вітворює велику шафу, виймає звідти люстринові рукавці і засуває їх старанно на свої рукави, далі червону глиняну мисочку, кілька кавальчиків цукру, що їх приніс з кавярні, починає обирати яблука і поглядає з задоволенням кругом себе. Справді трудно найти бюро веселіше, чистіше, утримане в більшому порядку. Одно лише, що тут незвичайне, се той шум води, що його чути всюди, що окружає чоловіка, обливає наче в каюті корабля. В долині гудить Сена і реве під склепіннями моста, розбиваючи свої спінені хвилі до рога острова, що все завадений дошками, платвами, ріжними викидками. В самім домі, довкола бюро, чути шум води, як би її переливали повними коновками, плюск, як би від праня. І чому ся вода так морозить, коли прислухатись до неї? Чути, як вона пющить по твердій підлозі, як шумить у широких коритах, на мармурових столах, що її холодять ще більше.

Що вони там миють у сїм дивнім домі? Якаж се така пляма, що не можна її змити?

Коли часами той шум стихає там у глибині, то чути тільки, як падають краплі одна по другій, так як тоді, коли мороз пускає, або після великого дощу. Можнаб подумати, що се мрака, що наїла на дахах, на стїнах, розтає від горяча печи і капає безнастанно.

Наш чоловік не зважає на те. Він зовсім заняв ся своїми яблуками, що починають шипіти, сьпівати на мисочці і пахувати карамелем, і ся гарна пісенька не дає йому слухати зловіщого шуму води.

— Прошу вас пане! — відзивається якийсь хрипливий голос у глибині. Він кидає погляд на свої яблука і з жалем відходить. Куди він іде? Через відчинені на хвилюк двері входить повітря гниле і зимне, що заносить очере-

гом, болотом, і видно якусь одежу, що сохне на шнурах, облізлі блюзи, сподні, перкалеву сукню, що висить здовж за рукави і тече, тече.

Конець. Він вертає назад. Кладе на столі перемоклі предмети, що приніс із собою і вертає перемерзлий до печі, аби розігріти зимні і почервонілі руки.

— Справді, треба бути божевільним, аби в таку погоду... — каже він дріжучи. — І що їм усім стало ся?

І коли добре розігрів ся, а на краях мисочки зачинають робити ся пацьорки з розтопленого цукру, він береть ся сьнідати. Серед їди він вітворює оден із своїх реєстрів і карткує з уподобанєм. Вона так гарно удержана. ся книга. Лінії прості, наголовки виписані синім атраментом, кронки золотого піску, бібула на кождїй сторінці, старанність, порядок...

Видно, що діло йде добре. Добряга виглядає вдоволений, наче рахмістер перед добрим інвентарем при кінці року. Коли він любить ся карткованєм своєї книги, відчиняють ся бічні двері і чути кроки, що гудуть по підлозі; говорять півголосом наче в церкві:

— О! яка молода... Яка шкода!...

І тручають ся і шепчуть...

А що йому до того, що вона молода? Доїдаючи свої яблука він спокійно притягає до себе сї предмети, які що йно приніс. Наперсток забитий піском, маленькі заржавілі ножички, таки заржавілі, що вже ніколи не можна їх буде уживати, ох! ніколи; робітничка книжка, котрої картки зліпили ся з собою; лист пошарпаний і затертий, з которого можна прочитати кілька слів: „Дитина... нема грошей... місяць мамці...“ Діловодчик здвигає плечима наче говорить:

— Знаю я се...

Опісля він бере перо, здуває старанно кришки з хліба, що впали на книгу, укладає вигідно руку і як може найкрасше виписує імя, що відчитав на мокрій робітничій книжці:

— Феліція Рамо, поліровниця, сімнайцять літ.

XII. Потравка з сиром.

(La soupe au fromage).

Малий покоїк на п'яти поверсі, піддаше, де дощ паде просто на маленькі шибки, котрі — з надходом ночі, так як тепер власне — наче гублять ся, як і дах, у п'їтмі, серед вітру. Але отся комнатка гарна, розкішна, і входячи в неї чоловік почуває якесь вдоволенє, побільшенє ще шумом вітру і плюском дощу в ринві. Здаєть ся, що се тепленьке гніздочко на версі високого дерева. В сій хвилі гніздочко пусте. Господаря дому нема; але видно, що він скоро верне, і все в його хаті має вигляд, як би чекало його. На огні банячок кипить поволи і муркотить приємно. Се трохи запізно, аби банячок ще кипів; і хоч він привик до того, судячи по його обсмалених на огні боках, то від часу до часу він нетерпеливить ся і покришка на нїм підносить ся спонукана парою. І апетитний запах добуваєть ся з нїього і розходить ся по цілїм покою.

О! який гарний запах потравки з сиром...

Часом огонь трохи пригасає. Попіл зсуваєть ся з полїн і маленький полонїньчик біжить по підлозі, осьвічує комнату з долини, наче хоче переглянути, чи все в порядку. Дійсно, все в порядку і господар може прийти, коли схоче. Заслони на вікнах засунені, а коло ліжка гарно уложені. Великий фотель коло коминка; стіл зовсім накритий, на нїм прилагоджена до засьвічення лампа, накрита на одну особу, а з боку лежить книжка, товаришка пиру сам на сам... І так як на банячку є сьлїди огню, так і квітки на тарїлках поблїдли від води, а книжка витерлась на краях. Все те має вираз м'якості, притомленя, привички. Видно, що господар сего помешканя мусить вертати що ночі дуже пізно і любить застати вернувшись сю малу вечерю, що кипить і затримує запах і тепло в хаті аж до його повороту.

О! який гарний запах потравки з сиром...

Дивлячись на сей лад старокавалєрського помешканя, я представляю собі, що се урядник, одна з тих педантичних істот, що вкладають у своє житє пунктуальність бю-

рових годин і порядок як на етикетках. Коли він вертає так пізно, то певно має нічну службу на пошті або в телеграфі. Я вже бачу його з відси за кратами, в люстринових рукавцях і оксамітній шапочці, як він сортує листи, як витискає на них стампіль, порядкує сині опаски депеш, приготував Парижови, що тепер спить або бавиться, всі його завітні діла... Але ні. Се не те. Як приглянутись на покій, видно, що малий полонічик з огнища освічує великі фотографії розвішені на стіні. Видно, як виступає з тіни в золотих рамках і в величавій одежі імператор Август, Магомет, Фелікс, римський рицар, губернатор Арменії, корони, чакло, тіяри, турбани, і під різнородними фризурми все та сама голова поважна і простодушна, голова тутейшого господаря, щасливого пана, що для нього ся ароматична потравка варить ся і кипить з легка в горячій попелі.

О! який гарний запах потравки з сиром...

Ні! се не поштовий урядник. Се імператор, пан світа, одна з тих істот, через котрих з волі провидіння що вечера джожать склепіння Одеону і котрим тільки сказати: „Стороже, беріть його!“ і сторожа послухає. В тій хвилі він там, у своїй палаті, по тій стороні ріки. На ногах котурни, на плечах хляміда, він ходить по під портиками, деклямує, хмурить брови і зі змудженим виглядом заглубляєть ся в свої трагічні тиради. Справді, се дуже сумно грати перед порожніми кріслами! А сая Одеону в сі вечери трагедий така велика, така зимна!... Нараз імператор на пів замерзлий у своїй пурпурі почуває прилив горяча, що розходить ся по цілім тілі. Його око блищить, його ніздрі розширюють ся... Він уже наперед видить, як вернувшись до дому застане свій покой ще теплий, стіл накритий, лампу приладжену і в цілій комнаті лад, сю буржуазну старанність, якою актори хотять заступити у себе дома весь сезлад театрального життя... Він уже представляє собі, що відкриває банячок, наповняє свою квітчасту талірку...

О, який гарний запах потравки з сиром...

І від сеї хвилі се наче не той чоловік. Анї складки його хляміди, анї мармурові сходи, анї портики не зава-

джають йому більше. Він одушевлює ся, прискішує гру, прискорює акцію. Подумайте! Якби так огонь там погас... І в міру того, як представлене поступає на перед, його уява додає йому запалу. Чудо! Одеон оживляється. Старі оркестрові музиканти пробуджують ся з забуття, признають, що сей Маранкур справді величаво грає, особливо в остатніх сценах. І в хвилі розвязки штуки, в рішучий момент, коли убивають зрадників, або женять ся з принцесами, лице імператора має щасливий і незвичайно спокійний вираз. Його жолудок стиснений довгим напруженєм, говоренєм; йому здається, що він дома за столом і його погляд переходить від Цінни до Максима з лагідною усьмішкою, наче він уже бачить білі ниточки, що тягнуть ся за ложкою, коли тільки сирна потравка в міру варила ся, добре кипіла і подана на стіл горяча.

З французького переклала

Марія Брутевська.

